

A dallamok fejedelme

200 éve született F. F. Chopin

A nagyvilág zenekedvelő közönsége idén emlékezik meg Fryderyk Franciszek *Chopin*, az alig 39 évet élt, mégis halhatatlanságra jutott zeneszerző születésének 200. évfordulójáról. Nyilván ismét fel-lángolnak majd a megszokott, de áldatlan viták arról, hogy a francia apa és lengyel anya házasságából Lengyelországban született s Franciaországban halt zongorapoéta mily mértékben tartozik egyik vagy másik nemzetéhez.

Chopin édesapja tizenhét éves korában kerekedett fel ismeretlen okokból, hogy 1771-ben örökre odahagyja francia szülőföldjét, a lotaringiai Vogézekben fekvő Marainville-t. A falu határában lakott egy lengyel nemes is, bizonyos Michael *Pac*, akinek egyik hazalátogatásakor csatlakozott a személyzetéhez. Vissza már nem tért vele: Varsóban telepedett meg, ahol francia nyelvórákat adott, házitanítószkodott. A nagy francia forradalommal rokonszenvező lengyelek körében igencsak felment anyanyelve ázsiója. Az eredeti Nicolas keresztnévét következetesen Mikolajnak írta, s állítólag később még lengyel családjá előtt is eltagadta származása titkát. Justyna *Krzyżanowskát*, akit 1806-ban vezetett oltár elé, egy grófi családnál ismerte meg, ahol ő maga nevelő, későbbi felesége pedig szegény rokonként gyakori s szívesen látott vendég volt. Házasságukból három lány és egy fiú született. Fryderyk, aki az anyakönyv tanúsága szerint 1810. február 22-én, a családi hagyományok szerint viszont március 1-jén látta meg a napvilágot Żelazowa Wolában, a második gyermek volt a sorban.

A zenei műveltséget és a muzsikusi indíttatást egyértelműen édesanyjától kapta, aki a korabeli feljegyzések és visszaemlékezések szerint kitűnően énekelt, nagy kedvvel és magas színvonalon zongorázott. Zenei nevelésében nagy szerepe volt annak is, hogy feleszmélése már Varsóban érte, amely akkor nemcsak a nemzeti öntudatra ébredés lázában forrt, pezsgő zenei életet is élt. A szülői ház kis szalonjában is gyakran megfordultak lengyel költők, írók, zenészek. Apró kis legényként anyja mellett, majd egyedül is zongorához ült, hogy szórakoztassa őket. Hamar kitűnt a tehetsége, ezért Wojciech Adal-

bert *Zywny* cseh születésű lengyel zongora- és hegedűművész kezeire adták. Szenvedélyesen és oly nagy szeretettel tanította a kisfiút, hogy Chopin később is hálatalten gondolt rá: neki ajánlotta egyik polonézét. Mindenképpen *Zywny* zenepedagógiáját dicséri, hogy ifjú tanítványa Mozarthoz és Liszthez hasonlóan csodagyerekként robbanhatott be a zenevilágba. Hétévesen már zeneszerző, egy évvel később pedig sikeres hangversenyek főszereplője. Első, 1818. február 24-ei nyilvános varsói fellépése után számos zártkörű, nagyúri

udvaroknál zajló zongorakoncertek hőse lett, szinte kézről-kézre adták. Ez jelentett számára alkalmat a táncok, táncritmusok megismerésére, a vidéki utak s néhány nyaralása pedig a lengyel népi muzsika át-szellemült tanulmányozására.

Beírátták varsói liceumba, 1826-tól pedig a varsói konzervatórium hallgatója lett, ahol zeneszerzést és összhangzattant tanult a porosz születésű lengyel komponistától, a Nemzeti Színház karmesterétől, Józef Antoni Franciszek *Elsnert*től.

Az 1825-ös *Első* zongora-rondója volt az a műve, amit nyomdai sokszorosítással elsőként terjesztettek, és amivel zeneszerzői hírnevét is megalapozta. Bár más szerzőkhöz képest nagyon sokáig dolgozott egy-egy darabon (legendásak fennmaradt, a sok javítástól szinte követhetlenné vált kottavázzatai), mégis ettől kezdve rendszeresen jelentek meg újabb művei. Zongoravirtuózként és sajátos hangú, mással egyre kevésbé összekeverhető szerzőként tartották számon. Olyan művészként, akinek további fejlődéséhez elengedhetetlennek ítélték, hogy európai turnékon ismertesse meg magát, s szerezzon élményeket, zenei benyomásokat. 1827-ben, tizenöt évesen meghalt fiatalabb húga, Emilia. Ez megrendítette az egész családot, de a különösen érzékeny fivér valóságos lelki betege lett a tragédiának. (Azt, hogy a tüdőtuberkulózisban elhunyt hugicától a kiskorától hörghuruttal és tüdőgyengességgel betegeskedő bátyja valószínűleg a tbc kórokozót is megkapta, ekkor még senki sem sejtette.) Közele ismerősei tudták, hogy mennyire nagy szüksége lenne egy hosszabb kikapcsolódásra. Édesapja s néhány tisztelője révén

1828-ra sikerült végül összekalapozni egy berlini tanulmányút költséget, amely csakugyan mély hatást gyakorolt rá. Operákat, hangversenyeket, kamarakonzerteket hallgatott, barátokat szerzett. Vélhetően e kiruccanása hírének és az út során kibővült ismeretségi körének köszönhetően bécsi koncertmeghívását is. 1829-ben az osztrák császárvárosban kétszer is hangos sikert aratott. A muzsika fellegvárának számító Bécs közönsége „pajzsra emelte”, beiktatta a zeneművészet nagyjai közé. A következő évben Münchenben adott koncertet, majd Párizsba hívták...

1830-ban újabb rövid bécsi tartózkodása után Olaszországba szándékozott továbbutazni, de megérkezése után pár nappal a Varsói Nagyhercegségben kitört a lengyel forradalom. Ez izgatott várakozásra készítette. (Ekkor komponálta meg híres Forradalmi etűdjét.) Amikor a következő év a forradalom leverését, az orosz megszállást és bosszút hozta, úgy döntött, hogy hazatérésével semmiképp sem igazolhatja az eseményeket. Az emigrációt választva Franciaországba indult.

Párizsban a nagyhírű művésznek kijáró tisztelettel fogadták. A Szajna-parti metropoliszban is az irodalmi-zenei szalonok kedvence lett. Lírai áradású, nemcsak a zongora, hanem a lélek húrjait is rezgésbe hozó dallamaival, káprázatos előadói stílusával mindenkit megigézett. Rövidesen *Balzacot*, *Heinét*, *Berliozt*, *Mendelssohnt*, *Bellinit*, *Liszt Ferencet*, *de Vignyt*, *Schumannt* és *Delacroixt* is a barátjának tudhatta. Többen közülük személyes menedzselésükkel és kedvező kritikáikkal is egyengették az útját, az utolsóként említett világhírű festőművész pedig nagyszerű portrét készített róla. Chopin ugyan vizsgálta a nyilvános fellépésektől (életrajzírói összeszámolták: egész életében nagyjából csak harmincra vállalkozott), barátai közt és a családi szalonokban estéről estére zongorához ült. Feljegyezték, hogy olyan energiával, annyira átszellemülten játszott, hogy amikor felállt a billentyűsor mellől a tapsokat és megjegyzéseket sem hallotta, hosszú percekig még szinte önkívületben volt. Az úri közönség a tenyerén hordta.

Zeneszerzőként szétfeszített minden műfaji korlátot. Szöveg, beazonosíthatatlan cselekmények nélküli zenei balladákat írt, mégis, akik hallották, értették minden rezdülését. Olyan hangulatokat formált muzsikává, amelyekre addig és azután senki sem volt képes. A lírai önkifejezés olyan fokára hágott a zenében, amelyre a világirodalom legremekebb költői közül is csak kevesen jutottak. Mérheteretlen gazdagsággal áradt belőle a lélekről lélekhez szóló muzsika. (Egy kritikusa megjegyezte: a teljességgel ritmushoz kötött, több mint félszáz mazurkájában egyetlen rövid dallamívben sem ismételte meg önmagát.) Romantikusnak ítélt muzsikája a romantikára oly fogékony korban számtalan rajongót szerzett neki. Lánykák és asszonyok keresték a lehetőséget, hogy közelebb kerüljenek az udvarias, visszahúzódozó és híres fiatalemberhez... Akár még a zongoratanulás keserveit is magukra vállalták.

Egy időre Chopin lett Párizs legnépszerűbb zeneoktatója. A sok tanítvány kellemes és biztos megélhetést biztosított számára. Pénzügyi gondjai csak elhatalmasodó tüdőbaja miatt adódtak, az orvosi kezelés igen drága volt. Ekkor sem feledkezett meg azonban szülőhazájáról, haláláig jótékonyági hangversenyekkel segítette a lengyel emigránsokat, s az otthoniak ügyét. Párizsban ismerkedett meg az ugyancsak emigráns legendás lengyel íróval, költővel, Adam Bernard *Mickiewicz*-csel, akivel afféle szellemi testvérekké lettek.

Az 1830-as évek derekáig Chopin legboldogabb és legtermékenyebb éveit élte. Hogy szabad mozgáshoz ne kelljen az Orosz Birodalom nagykövetségével érintkeznie, felvette a francia állampolgárságot. (Érdekes, hogy a kérvényezés során sem merült fel hivatkozási alapként apja francia volta, ahogyan Marainville-ben sem fordult meg soha, s láthatóan arról sem volt tudomása, hogy közeli rokonai élnek választott hazájában. Mindez megerősíti – ám még érthetlenebbé teszi – az apai titkolózásról szóló közléseket.) Ekkortól hivatalosan is Frédéric François Chopin. E néven szerepelt az iratokban, az újságokban és a műsorközlő falragaszokon is.

1835-ben Karlsbadba utazott (ma: Karlovy Vary), hogy egy ottani gyógyszállóban üdülő szüleivel és nővérével találkozzon. Útban hazafelé, meghívásukra, Drezdában felkereste utoljára öt évvel azelőtt látott lengyelországi ismerőseit, a Wodziński grófi családot. Lányuk, Maria *Wodzińska* időközben tizenhat éves üde szépséggé nőtt, értelmes, kedves teremtéssé cseperedett. Chopin és közte – néhány nap elég volt – kölcsönös vonzalom bontakozott ki, amely a későbbi levélváltásaik során szerelemmé érett. A következő évben titokban eljegyezték egymást. A lány anyja ugyan lelkesedett a kapcsolatukért, az apja azonban ridegen elzárkózott, megtiltotta a házasságkötést. Feltehetően az ifjú férjjelölt láthatóan romló egészségi állapota riasztotta el.

Kétségtelen, hogy az évben már híre kelt Chopin haldoklásának. Csoda, hogy a kor orvosi színvonala, a sorozatos érvágások, folyamatos hashajtás és köpölyözés ellenére valahogy mégis életben maradt. 1835-ben már megállapították, hogy tuberkulózisban szenved: csak meghosszabbítani tudják az életét, megmenteni nem. Szerelmi csalódásra alighanem a legjobb ellenszer egy kis haldoklás töménytelen alkotómunkával elegyítve. Chopin receptje legalábbis ez volt. Ekkor született alkotásai különösen felkorbácsolt indulatokról, szenvedélyekről, önmagukkal feleselő érzelmekről tanúskodnak. És nosztalgikus honvágyról is! A legtöbb művét többé-kevésbé átjárja a lengyel népzene hangulata, megidézett daltamvilága. Polonézai és mazurkái számos fordulata közvetlenül Lengyelországot idézik.

Az életben maradásért és az örökbe hagyható életmű kiteljesítéséért vívott küzdelme lekötötte minden erejét. Amint jobban lett egy kissé, belépett az életébe egy másik nő, aki hosszú időn át felhőtlen idillt varázsolt köréje. George *Sand*, ez a férfinév mögé bújt,

férfipantallóban és ajkai közt hatalmas szivarokkal sétáló, füstöt eregető és őrmesterként káromkodó, polgárpukkasztó nőszemély, a kor egyik jeles regényírója vetett szemet rá. Aurore Dupin (ez volt George Sand eredeti neve) tudott egyszerű, alázatos, rajongó, a párjának anyákkal vetekedő védelmet, érzelmi biztonságot nyújtó, igazi társ is lenni. Ezt egykori férje (két lányának apja) és korábbi szeretői: Sandeau, Beyle, Balzac, Stendhal, Berlioz, Flaubert, mind a két Dumas (apa és fia), valamint Alfred de Musset – akit éppen Chopin miatt hagyott faképnél – egyaránt bizonyíthatták. Nyolc csodálatos évet adott a tőle kezdetben szörnyen idegenkedő zeneköltőnek. (Igaz a végén egy olyat is, amely miatt Chopin az utolsó haldoklásakor kitiltotta a lakásából és eltiltotta a temetésén való részvételtől is.) Chopint betegségében hűségesen ápolta, utazásaiban elkísérte, csüggedésében vigasztalta és alkotásra sarkallta, majd mindebbe belefáradva, egy mondvascsinált ürüggyel (nagyobbik lányára féltékenykedve) eltaszította magától.

Szakításuk után jött a rég bevált recept: a haldoklás és alkotás... a hátralevő csaknem két év alatt mindkettőt többször is megszakítva. (1847-ben már megint majdnem lemondtak róla az orvosok, ismét a halálán volt, de újra visszaküzdötte magát.) Ezt követően viszont már alig komponált. Utolsó műve egy f-moll mazurka volt. 1848-ban nyolc hónapig Nagy-Britanniában, Angliában és Skóciában adott főrangú családok kastélyaiban házi koncerteket, s még mindig elkápráztatta hallgatóit. Végző évében azonban már megadta magát. Levelei tanúsítják, hogy pontosan megérezte, most már csakugyan győzedelmeskedik felette a halál. Ha készülve a végső pillanat-

ra számba vette, mi mindent hagy maga után, a két zongoraversenye, négy ballada-fantáziája, huszonegy prelűdje, huszonegy noktürnje, három szonátája, ötvenhat mazurkája, tizenkét polonéze, tizenöt keringője, huszonhét hangversenytűdje, három rondója, négy impromptuja, fűgája, lengyel versekre írt dalai, de más zenedarabja is eszébe juthattak (összesen 225 művet hagyott hátra). Közülük – pontosan tudta, s barátai is ezt erősítették benne – többel is beírta magát a halhatatlanságba. Ez a tudat minden bizonnyal enyhítette szenvedéseit. Pár hónappal a halála előtt még egy fényképet is készíttetett magáról. A reménytelenné vált művész tekintete már az utókorral szemez rajta. 1849. október 17-e hajnalán hunyt el. Végakarata az volt, hogy szívét vigyék haza Lengyelországba. Francia konyakban tartósítva, üveg urnában juttatták Varsóba, ahol a lazarénus rend szerzetesei Szent Kereszt templomának egyik tartópillérébe ágyazták be, s őrzik a mai napig.

Párizsi temetésén több ezren vettek részt. Mivel csak két héttel a halála után került sírba, sok távolról érkezett lengyel emigráns is megjelent a Père-Lachaise temetőben. Volt idejük megszervezni, hogy amikor leeresztik a francia temető talajába, Lengyelországból is legyen ott némi föld, hogy azt lapátolhassák koporsója tetejére. Szívét tehát Lengyelországban francia, testét Franciaországban pedig lengyel matéria öleli körül. Milyen beszédes jelkép! Szűkre szabott 39 évéből egyébként csaknem annyit élt az egyik, mint a másik országban. Csacsiság tehát azon vitatkozni, hogy kié Chopin... Mindannyiunké!

Hegedűs Sándor

Olvassa a BARÁTSÁG-ot! Fizessen elő most 2010-re!

Éves előfizetési díj: 2160 Ft (1200 Ft + 960 Ft postaköltség)

A folyóirat előfizethető:

- a Filantróp Társaság Barátság szerkesztősége OTP-számlaszámán: 11711034-20813402,
- vagy e szelvény visszaküldésével (1519 Budapest, Postafiók 452).

Név:

Lakcím:

Csekket vagy számlát kér:

e-mail címeink: baratsag@chello.hu, info@nemzetisegek.hu, honlapunk: www.nemzetisegek.hu

Várjuk könyvtárak, iskolák, kisebbségi önkormányzatok, egyesületek, baráti körök jelentkezését!